

Vergeeten Volken

België – Belgique
PB
9000 Gent 1
BC 0597

KWIA
tijdschrift

driemaandelijkse tijdschrift - jaargang 15 - nummer 78 - januari-februari-maart - afgiftekantoor : 9000 Gent 1 - toelatingsnummer : P209085 - terugzendadres : KWIA Breughelstraat 31-33 2018 Antwerpen

Ontwerpverklaring Inheemse Rechten:
Verslag 11de VN werkgroepssessie

Inheemse macht in Bolivia

Niger

**WODAABE ZOEKEN
BESTAANSZEKERHEID**

Wodaabe nomadenvolk zoekt bestaanszekerheid in veranderende context

Vergadering tijdens de tweede Assemblée Générale, Foudouk 2005.

Nieuwe Wodaabe-bijeenkomst nu al niet te negeren

Een complex soort cultuurschok: in de Antwerpse Permekebibliotheek surf ik met Doula Mokao, Bodaado (enkelvoud van Wodaabe), oprichter van de nog jonge Assemblée Générale des Wodaabe in Niger, naar wat die Algemene Vergadering aan internetfoto's opleverde. Toen ik hem daar eind september voor het eerst ging aanspreken, zat hij waardig vermoeid te wezen temidden van de 9.000 aanwezigen – geen goed moment voor mijn vragenlijst.

Ook toen ik later in Agadez bij hem langsging, kon ik die lijst niet echt bovenhalen. Telkens weer kwam iemand hem dringend over één of ander aanspreken, vaak moest hij meteen ergens mee naartoe. Gelukkig was hij deze winter een paar maanden in Europa en ook even in België, waar het aanzienlijk minder moeite kostte hem te monopoliseren.

Doula Mokao op bezoek in België.

Op hun jaarlijkse Algemene Vergadering definiëren de Wodaabe sinds eind september 2004 hun problemen - toegang tot water, rechten op grasland, inspraak in het landsbestuur ... - en overdenken ze mogelijke oplossingen. Doula Mokao was van in het begin betrokken bij het bewustwordingsproces dat tot de oprichting van deze Algemene Vergadering leidde. Doula hoort binnen de Wodaabe bij de groep van de Bingawa. 'Hun' gebied ligt grofweg ten noorden van Agadez en In-Gall. Daar werd Doula dus geboren, in 1963 of 1968 - dat doet er bij hen niet zo toe. In ieder geval op tijd om de twee grote droogtes van de jaren zeventig en tachtig mee te maken. In 1984, het eerste jaar

van de tweede droogte, vluchten de meeste Wodaabe met hun vee heel ver naar het zuiden, tot bij Nigeria. Veel jongeren, ook Doula, trekken naar de steden in de hoop wat geld bij te verdienen.

Onvrede

De jonge Doula komt in Agadez terecht bij zijn oom Peroodji, die artisanat verkoopt aan toeristen. Zo leert hij Frans, en zo komt hij in contact met buitenlanders. Met een paar van hen raakt hij goed bevriend. Hij reist met hen rond in Niger, ook naar zijn familie in de brousse. Op zijn beurt wordt hij bij hen thuis uitgenodigd: in 1990 vliegt hij voor

het eerst naar Europa.

Het zijn z'n Franse vrienden die hem wijzen op de onzekere positie van zijn volk als het erop aan komt rechten op land of water te doen gelden. Ook de mogelijkheid van een gewapende Toeareg-opstand komt ter sprake. De onvrede bij de nomaden is groot op dat moment, er wordt door de regering niks voor hen gedaan, ze zijn tijdens de droogtes grotendeels aan hun lot overgelaten. Omdat ze niet volgens ons systeem geschoold zijn, hebben ze geen toegang tot de klassieke inspraakkanalen in de naar ons model opgerichte Nigerese staat. Er spelen helaas ook oude antipathieën tussen de verschillende volkeren mee: en de nomaden hebben in de nieuwe constellatie duidelijk níet de touwtjes in handen.

Ondertussen zijn de Toeareg al wel een beetje vertegenwoordigd, zodat er nu een heel klein stemmetje voor de nomadenbelangen opkomt. Bij projecten en noodhulp blijft de nomadenbevolking toch meestal nog in de kou staan. Ook vorig jaar zijn weer veel van hen het grootste deel van hun vee verloren.

Doula vroeg me een lijst uit te typen met familieleden die àl hun vee kwijt zijn: een lijst van tachtig huisvaders, met een gemiddelde van elk twee vrouwen en 7,5 kinderen. Het aanvoeren van veevoeder staat niet op het programma van noodhulporganisaties. En als de dieren eenmaal gestorven zijn, kan dat niet met een paar zakken rijst worden goedgeмаakt.

Anachronisme

De meeste binnenlandse en buitenlandse inspanningen richten zich op landbouw, op dorpen, op sedentairen. De nomadisch leefwijze wordt vaak een beetje als een anachronisme gezien: schattig als toeristische attractie, maar wel gedoemd om te verdwijnen. Toch groeit de laatste jaren het besef dat die nomaden, met hun eeuwenoude kennis van het kwetsbare Sahel-milieu, een belangrijke bijdrage leveren aan de productie in het land. Juist door hun traditionele levenswijze,

door met hun kuddes rond te trekken, benutten ze gebieden die niet voor landbouw geschikt zijn zonder dat één bepaald gebied definitief overbegraasd raakt. In het verleden is de woestijnvorming onder andere in de hand gewerkt door gedwongen sedentarische, met onherstelbare schade tot gevolg. Hoewel verschillende wetenschappelijke onderzoeken dit inzicht onderschrijven, wordt het nog niet in concrete beleidslijnen vertaald.

Voor zover de veeteelt toch van overheidswege ondersteund wordt, gaat het om grootschalige projecten, waarbij de niet volgens ons systeem geschoelde nomaden op zijn hoogst als laagste werknemers uitvoerend werk mogen doen. Als je van oudsher gewend bent je eigen gang te gaan, of toch tenminste een behoorlijke kans op inspraak te krijgen, dan is dat maar een triestig, frustrerend bestaan.

Kleinschalige projecten komen er op initiatief van kleine buitenlandse organisaties of zelfs privé-personen. Uit volgehouden contact met toeristen, of vrienden gemaakt tijdens een tournee, zijn een aantal initiatieven ontstaan die meestal tot doel heb-

ben een waterput voor één bepaalde familie te financieren. Bij de put van een ander moet je meestal betalen voor het drinken van je vee. Er zijn in Niger ook wel 'openbare' putten, die voor iedereen toegankelijk zijn. Maar als er niet genoeg is voor iedereen, wie komt dan wél, wie níet aan de beurt? En wie draagt de kosten voor onderhoud? In het droge seizoen leidt dit allemaal makkelijk tot conflicten.

Recht op water

Heel deze problematiek wordt Doula via allerlei discussies duidelijk. Wanneer hij na zijn eerste verblijf in Frankrijk terug in het land is, verzamelt hij de Bingawa en dringt er bij hen op aan hun rechten op water in hun leefgebied veilig te stellen, en zich rond die putten te verzamelen. Dat loopt niet altijd van een leien dakje. Een Wodaabe-familie mag dan al honderden, volgens hun eigen traditie duizenden jaren in een bepaald gebied wonen, zonder de nodige papieren is het moeilijk om daar aanspraak op te maken. Ook om een nieuwe put te laten aanleggen moet

er eerst een officiële goedkeuring komen. De Wodaabe zelf zijn, zoals gezegd, niet vertegenwoordigd in de overheid. Het zijn dus anderen die over hen beslissen – en die anderen hebben misschien zelf wel familie die zich best ook wel in dat gebied wil vestigen ...

Is een put eenmaal erkend, of nieuw aangelegd, dan wordt die recent duidelijk in bezit genomen doordat er een kleine nederzetting rond ontstaat. De Wodaabe noemen dat, ook in hun eigen taal, het Fulfulde, een 'centre'. Naast een waterput zijn daar idealiter een klein gezondheidscentrum, een graanopslagplaats en een schooltje aanwezig. Een deel van de familie vestigt zich

daar, het vee blijft met een kleinere bezetting circuleren.

Zo'n nieuwe levenswijze brengt wel één en ander met zich mee. In het verslag van de eerste Algemene Vergadering spraken de vrouwen hun hoop uit dat er met de sedentarisation voor hen een hoop werk zou wegvallen, maar er komen natuurlijk ook taken bij. Brandstofaanplanten, bijvoorbeeld. Als nomade kun je rond elk nieuw kampement het dode hout uit de omgeving sprokkelen, en dan trek je weer naar een nieuwe plek. Blijf je ter plaatse, dan moet je steeds verder gaan zoeken - of alternatieven zoeken.

Milieubewustzijn

Ook afvalverwerking vergt een andere aanpak. In de brousse wordt alles helaas gewoon weggegooid. Vroeger bleef van een kampement niks over dan wat onnatuurlijk gearrangeerde takkenbossen, nu ligt er allerlei minder vergankelijke troep in het rond: kapotte plastic sandalen, gedeukte pannetjes, glasscherven, en ook heel wat lege batterijen. Zes keer ben ik nu bij dezelfde, nomadiserende familie op bezoek geweest, dat is zo'n beetje 'mijn' familie geworden. Iedere keer probeer ik hen aan het verstand te brengen dat vooral die batterijen heel vervuilend werken. "Ja, dat klopt. Onze dieren

Vergadering, Foudouk 2005. Let op de militair achteraan: de normale security in Niger bij politiek gekleurde bijeenkomsten.

Vanaf een jaar of twaalf, dertien is een jongen verantwoordelijk voor de koeien. Hier is Haruna op de thuisweg van bij de put.

zijn tegenwoordig vaker ziek, dat kan best wel eens aan die batterijen en zo liggen. Maar tja, wat kunnen we daaraan doen?" Dat lijkt mij nogal voor de hand te liggen: wie inkopen gaat doen in het dorp, neemt meteen de verzamelde troep mee en gooit die dààr op de vuilbelt. Wat een absurd idee! Het wordt meteen verontwaardigd weggelachen. "Wie gaat zich dààr nu mee bezighouden?!" Groot was dus mijn vreugde toen Doula tijdens onze gesprekken zélf bezorgd begon over problemen als ontbossing en vervuiling - vooral dan die batterijen! Met zijn idee om waterpunten vast te leggen was hij al een voorloper, misschien weet hij bij zijn volk ook de juiste toon te treffen om hun milieubewustzijn wakker te schudden.

Machteloosheid

In 1992 woont Doula voor het eerst een grote internationale inheemse conferentie in Zweden bij. Hij vertelt er over de Wodaabe en geeft een dansdemonstratie, helemaal op zijn eentje. Allerlei volkeren ontmoeten mekaar, hebben het over hun problemen en mogelijke oplossingen. Erg inspirerend allemaal. Hij zal er twee jaar later nog eens opnieuw naartoe

De Wodaabe in een veranderende wereld

De Wodaabe (enkelvoud Bodaado) zijn een subgroep van de Peul, die in heel West-Afrika leven. De Wodaabe nomadiseren traditioneel met hun bororo-runderen (zeboes) in de Nigerese Sahel. Dat doen ze al wel langer: er zijn rotstekeningen van volgens sommigen wel zeventuizend jaar oud met een kampement dat net zo is ingericht als een hedendaags Wodaabe-kampement, de vrouwen dragen zelfs hun haar op dezelfde manier.

Leven ze dan al zo lang in dit gebied? Zijn ze verder doorgetrokken en er via een cirkelbeweging terug in aanbeland? Er zijn allerlei boeiende theorieën over waar de Wodaabe en de Toareg vandaan komen (Atlantis!). Henzelf interesseert dat niet zo uitbundig, ze hebben voorlopig genoeg te stellen met waar ze naartoe gaan. Na de grote droogtes begin jaren zeventig en tachtig is de regenval onregelmatig en slecht gespreid gebleven. Het gebied is veel minder begroeid dan vroeger: meer erosie dus, soms hier en daar een stuk dat volledig verzandt ... 'Woestijnvorming' is dan ook één van de hoofdpunten op de agenda van de Algemene Vergadering der Wodaabe.

Vanuit het groenere zuiden groeit de landbouw gestaag verder naar het noorden. Dankzij moderne technieken wordt steeds meer vroeger onbruikbaar geachte grond in cultuur gebracht. Fijn voor de landbouw, minder fijn voor de nomaden, die zo de beste graasgronden voor hun kuddes verloren zien gaan. Ooit zijn er afspraken gemaakt rond grenzen aan de landbouw-groei, maar daar is in de praktijk niet veel van in huis gekomen. Zeker in heel droge jaren, als de nomaden noodgedwongen ver naar het zuiden trekken, wil het weleens botsen. 'Conflicten tussen sedentairen en nomaden', nog een agenda-punt.

Wie gaat er mee naar de Cure Salée?

In het Sahel-gebied wordt om verschillende redenen aan nomadische veeteelt gedaan. Het gebied is ten eerste heel kwetsbaar: als vee te lang op dezelfde plek blijft, raakt die plek overbegraasd, wat wil zeggen dat de fauna zich daar niet meer kan herstellen. Daarnaast hebben de dieren in verschillende periodes van het jaar verschillende soorten voedsel nodig, en die zijn op verschillende soorten ondergrond te vinden. Vandaar dat er in de loop van het jaar afgewisseld wordt tussen leemrijke en zandrijke gebieden. Op het einde van het regenseizoen, standaard eind september, heeft het vee extra zout nodig. Dat zit in de streek rond In-Gall veel in de bodem. Alle nomaden, de rest van het jaar over honderden kilometers verspreid, komen dan naar diezelfde streek. Omdat ze dan eventjes dichterbij mekaar wonen, is dit traditioneel de periode van de grote familiefeesten. Sinds de oprichting van de staat Niger richt de overheid ook een officieel feest in, in In-Gall zelf. Daar komen ministers, buitenlandse staatsgasten, vertegenwoordigers van allerlei organisaties, veel Toeareg en Wodaabe, en wat toeristen. Dat feest lijkt zo'n beetje op onze festivals: muziek en dans (traditioneel én modern) op het podium, daarbij kraampjes met eten, drinken, artisanat, en sensibiliserende initiatieven. Er hoort - (nog?) niet zoals bij ons - ook minstens één kamelenrace bij.

gaan. Na die eerste conferentie is het voor Doula duidelijk dat ook de Wodaabe zich via officiële kanalen moeten laten horen. Onbekend is onbeminde! Terug in Niger moedigt hij iedereen aan om wettelijk erkende verenigingen op te richten, met de bedoeling de Wodaabe-problemen aan de overheid en bij allerlei instanties en organisaties in binnen- en buitenland kenbaar te maken.

Ondertussen zijn de Toeareg overgegaan tot gewapend verzet. De Wodaabe zijn traditioneel geen oorlogsvoerders. Alhoewel er slechts een heel enkele Bodaado meevecht, vallen er ook onder hen dodelijke slachtoffers. Het gebied is onstabiel, veerovers en andere bandieten kunnen hun gang gaan. Bij zo'n overval staan de Wodaabe met speren, slingers en pijl en boog tegenover vuurwapens. Als ze bij de lokale overheid om bescherming vragen, krijgen ze te horen dat die in de brousse niks kan beginnen, en dat ze zelf maar vuurwapens moeten aanschaffen.

Het algehele gevoel van machteloosheid is groot. Doula stelt met een paar vrienden een dossier op over de situatie, dat aan de president wordt opgestuurd. In juni 1993 roe-

pen ze vertegenwoordigers van alle Wodaabe-families samen in Abalak voor overleg. Conclusie: omdat ze geen geweld willen gebruiken, kunnen de Wodaabe weer maar één ding doen: officieel erkende verenigingen oprichten, in de hoop dat er zo wél naar hen geluisterd wordt door de overheid en in het buitenland.

Internationale contacten

In 1996 gaat Doula voor het eerst naar het Salon International de l'Artisanat de Ouagadougou, een grote tweejaarlijkse inter-Afrikaanse artisanat-beurs*. Een interessante plek voor internationale contacten. Hij leert er dat eerste jaar Daniela kennen, een Braziliaanse die hem naar haar thuisland laat overkomen om Indiaanse stamhoofden te ontmoeten. En twee jaar later Marc, een Canadees die in Ouagadougou al een kaasmakerij uit de grond stampte. Hij raakt bevriend met de Wodaabe-delegatie en komt naar Agadez om daar voor hen hetzelfde te doen. Daarvoor moeten ze dan wel eerst een vereniging oprichten. Geen enkele Bodaado kan behoorlijk lezen of schrijven, dus huren ze voor het papierwerk een niet-Bodaado in. Tussen die man en Marc loopt het helemaal mis: de Canadees verdwijnt en laat niks meer van zich horen, het project wordt afgeblazen. De vereniging raakt in ieder geval wel opgericht. Doula is dan net in Brazilië, en komt bij zijn thuiskomst tot de ontdekking dat hij nu Algemeen Secretaris is van de Coördination Associative Pour l'Élevage et l'Artisanat 'Baraka'. Een andere 'Ouaga-kennis' is Céline, die na de expositie van 2000 met de Wodaabe mee naar Niger reist en ook een paar weken in de brousse doorbrengt. Daar komt dan net de filmploeg van Michael Palin

Toespraak tijdens de tweede Assemblée Générale, Foudouk 2005.

langs voor de Sahara-reeks** die ook hier een paar jaar geleden op de televisie liep. Doula is Michael's begeleider tijdens zijn bezoek bij de Wodaabe. De ploeg volgt hen ook naar de Cure Salée (zie kader).

Alternatieve bijeenkomst

Over die Cure Salée in In-Gall zijn de Wodaabe hoe langer hoe minder te spreken. Er is een officieel podium met allerlei Nigerese artiesten, maar de Wodaabe vormen met hun traditionele dansen in de marge van het feest eigenlijk de hoofdattractie, en dat beseffen ze heel goed. Sommige buitenlandse reisagentschappen beschrijven de Cure Salée zelfs - nu nog steeds - als een Wodaabe-feest. Daar staat niks tegenover: ze betalen hun eigen transport, moeten maar zien waar ze logeren, krijgen geen voedsel of water. Er ontstaan massa's indrukwekkende foto's, maar op veel respect hoeven ze niet te rekenen. Noch de toeristen, noch de overheid lijken geïnteresseerd in hun problemen. Na de uitzonderlijk drukbezochte editie van 2003 beslissen

Doula en enkele anderen tot een Wodaabe-boycot voor volgend jaar. Misschien dat er zich dan wel eens iemand gaat afvragen waarom ze niet tevreden zijn.

Begin 2004 beginnen Doula met de vereniging Baraka en Douchi Mamane van de Bikoron'en-groep met de vereniging Eleveurs du Ténéré aan de praktische voorbereiding van een alternatieve bijeenkomst, waar alle stamhoofden en vertegenwoordigers van Wodaabe-verenigingen op uitgenodigd zullen worden. Het wordt een heuse Algemene Vergadering, die ieder jaar van 22 tot 29 september in een ander gast-'centre' zal doorgaan. Verschillende besprekingen staan op het programma, en ook, zoals bij elk Wodaabe-treffen, de traditionele dansen. Buitenlandse bezoekers betalen een bijdrage, waardoor de organisatie haar eigen kosten kan dragen en in voedsel voor de deelnemende Wodaabe kan voorzien. De eerste Assemblée gaat eind september 2004 door in Tagedoem, het 'centre' van de Bikoron'en, vlak bij In-Gall. Dertien Wodaabe-verenigingen en een handvol westerse

Wodaabe-betrokkenen helpen mee bij de voorbereiding en uitvoering. De opkomst is groot: zo'n 4.000 Wodaabe uit heel Niger, van zestien verschillende lineages, van in totaal 215 stammen. Vrouwen, stamhoofden, ouderlingen, jongeren... voeren hun eigen besprekingen en stellen hun verlanglijstjes op. Het idee ontstaat om een collectief op te richten dat op basis van die lijstjes in de loop van het jaar voor de belangen van de Wodaabe op kan komen, zodat al dat vergaderwerk geen dode letter blijft. Dat collectief is er begin maart 2006 inderdaad ook gekomen.

Duidelijk succes

Wie in dat najaar van 2004 naar In-Gall zelf is getrokken om Wodaabe te zien dansen, is helemaal voor niks gekomen. Een klein groepje laat nog wel bereidwillig op het officiële podium even wat traditioneel gezang horen, wat door drie totaal overbodige microfoons volledig verpest wordt, maar dat doen ze gewoon in 'stadskledij'. Geen make-up of struisvogelpluim te bespeuren.

Water is zeldzaam en kostbaar in de Sahel. Wie geen eigen put heeft, moet vaak betalen om zijn dieren te mogen drinken. Deze put ('bundu Allala', bundu = put) behoort aan een Wodaabe-groep.

Ontevreden toeristen alom. Vorig najaar was in In-Gall het officiële feest van de Cure Salée oorspronkelijk voorzien voor 10 september. Bij mijn aankomst bleek die datum door de regering verzet naar uitgerekend de 22ste, start van de Wodaabe-vergadering. “De Wodaabe moeten hun feest maar een week uitstellen”. Doula werd zelfs met opsluiting bedreigd als dat niet zou gebeuren. Maar uitstellen kon natuurlijk niet meer: al een vol jaar was er voorbereid, een hele reeks binnen- en buitenlandse gasten en reisagentschappen hadden hun feest op de agenda staan. Alhoewel er vorig najaar in In-Gall ‘wel wat gedaan was’ voor de Wodaabe, hebben ze er dus uitsluitend op de dagen voor de officiële openingsdag gedanst: daarna trokken ze verder naar hun eigen feest, naar Foedoek. Foedoek, zo’n 80 km ten zuidoosten van In-Gall, is het ‘centre’ van de Bingawa, de familie van Doula. Deze

keer hadden zestien verenigingen zich geëngageerd. Er waren meer dan dubbel zoveel aanwezigen, waaronder verschillende personaliteiten: de Sultan van de Aïr, traditionele scheidsrechter van de Toeareg in Agadez die ook tegenwoordig nog veel gezag uitoefent***, de Nigerese Minister van Veeteelt ... Unicef entte kinderen in tegen de mazelen, een rondreizende bioscoop waarschuwde aanschouwelijk voor aids. De Assemblée was na één jaargang al duidelijk een niet te negeren gebeurtenis geworden. Met de oprichting van het collectief begin maart is de voortzetting verzekerd.

En hoe moet het nu verder met het feest in In-Gall? Niet alleen de Wodaabe zijn daar ontevreden over, ook de Toeareg en de Ingalezen vinden het veel té officieel en commercieel geworden. Het is ‘hun’ feest niet meer, ze gaan liever gezellig naar de kleinere, lokale feesten in de

omgeving. Persoonlijk hoop ik heel erg dat het feest in In-Gall een nieuw élan vindt. Het zou toch mooi zijn als het Noord-Nigerese festivalseizoen, na een reeks plaatselijke, ‘etnisch beperkte’ evenementen, ergens zou afsluiten waar iederéén samenkomt, vol nieuwe plannen en ideeën. Het ideale ontmoetingsmoment voor de verschillende nomadengroepen onderling, voor nomaden en sedentairen, voor Het Volk en De Regering, voor Nigerijnen en buitenlanders ...

Links

Op de Niger-bladzijde van www.intou.org: links naar foto's van de AG 2005 in Foedoek.

* www.siao.bf

** www.palinstravels.co.uk, met stukjes Quicktime-film

*** www.saudiaramcoworld.com/issue/200301/agadez-sultante.of.the.sahara.htm

De oudere vrouwen leveren vrijelijk commentaar op de dansers. Foudouk, september 2005.